

KENTSEL MEKÂNDAN KAMU YARARI ARAYIŞI VE KÜLTÜREL PLANLAMA

Servet KARACA

Araş. Gör.
Mersin Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi
Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
E-posta: skservetkaraca@gmail.com

Nilgün KİPER

Öğr. Gör. Dr.
KTÜ Mimarlık Fakültesi
Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
E-posta: nilgunkipper@yahoo.com

Özet: 1980 sonrası dönem, devletin sermaye ve toplum karşısındaki tutumunun neo-liberal politikalar sonucu değişmesiyle birlikte kentsel alanın hızla metalaştığı, toplumsal eşitsizliklerin artışıyla beraber kamunun parçalandığı ve toplumun kamusal bir gövde oluşturarak müzakerede bulunabilecekleri ve 'ortak iyi' etrafında uzlaşabilecekleri kamusal alanın tehdit altına girdiği bir dönem olmuştur. Kentsel kültür, kolektif bilincin oluşturulması ve 'ortak iyi'ye ulaşmakla doğrudan ilişkilidir. Kentsel mekân ise kültürün yaşandığı, yeniden üretildiği bir ortamdır ve kültür, kamusal alan, kamu yararı gibi kavramlarla iç içedir. Bu çalışmada son yirmi yıl içinde dünyada pek çok kentte üretilen kültür planlarının ortaya çıkış nedenleri, amaçları, yaklaşımları ve kapsamaları incelenmekte ve planlamanın "kültür" ile nitelenmesinin nasıl bir arayışın sonucu olduğu sorusuna cevap aranmaktadır. Bununla beraber kentsel mekânda kamu yararı arayışının neo-liberal tehditler karşısında toplumun bir kamusal gövde oluşturabilmesinde ne derece etkin olduğu sorgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: kamu yararı, kamusal alan, kültürel planlama, kültür eksenli gelişme, kentsel mekân

The Quest for Public Interest within the Urban Space and Cultural Planning

Abstract: The period beginning from 1980s onwards is characterized by both a process of commodification of urban areas as a result of the changing attitude of neo-liberal state in response to the capital and society, and also a process of disintegration of public sphere due to the increasing social inequalities and increasing threat faced by public sphere capable of both enabling society to create a social body conducive to negotiations and reconciling people around the concept of common good. Urban culture is directly related the creation of collective consciousness and to reaching a common good. Urban space is a milieu where culture is experienced and reproduced and concept of culture is intertwined with the terms like public sphere and public interest. In this study the reasons behind aim, context, approaches of the cultural plans prepared in many cities during the last twenty years are investigated and it is aimed to find out the main motivations behind emergency of planning practice including cultural aspect. In addition to this study problematize how much the effort to protect public interest in urban space is effective in order to build a public barrier against neo-liberal threads.

Key Words: public interest, public sphere, cultural planning, cultural based development, urban space

Karaca, S. & Kiper, N., 2011, "Kentsel Mekânda Kamu Yararı Arayışı ve Kültürel Planlama", *Toplum ve Demokrasi*, Yıl 5, Sayı 11, Ocak-Haziran, s. 75-96.

Giriş

Kentsel mekân, insanların bireysel ve bir arada gerçekleştirdiği eylemlerle oluşan tarihsel bir birikimdir. Kimi eylem biçimleri unutulmuş, kimi biçim değiştirmiş; kimi deneyimler birbiriyle karışarak, birbirine aşılanarak bugüne gelmiş; zaman içinde toplumsal tecrübeler süzölmüş ve katmanlaşmıştır. Kent mekânı, toplumun eylediklerinin birikmişliği üzerinde, toplumun eylemeye devam ettiği bir oluşumdur ve bugününü, gelecekte de eylemeye devam edeceği ümidiyle oluşturur. Kentsel mekânının çok sayıda toplumsal tecrübeyi barındırması, bir kolektif bilincin varlığına işaret eder. Bu kolektif ruhla kent mekânı sahiplenilir, benimsenir ve yaşatılır.

Kentsel mekân farklı amaçlarla dayanışma içinde bir araya gelişlerin yaşandığı bir ortam olduğu gibi; çelişkilerin bir araya geldiği, çatışmaların da yaşandığı bir ortamdır. Kent, tarihi boyunca gündelik yaşam içinde iktidar ilişkilerinin sürekli çatışan, uzlaşan, sürekli yenilenen pazarlıkları doğrultusunda kendine özgü bir arada yaşama stratejileri geliştirmiştir. Bir kentsel alandaki kültürel ortamda hem farklı ırk, dil, din, ekonomik yapıyı temsil eden grupları, hem resmi kültür politikasının ürünlerini, hem de evrensel kültür değerlerini görürüz. Üstelik bu ürünleri tek tek birbirinden soyutlanmış bir biçimde değil, birbirleriyle iç içe geçmiş halde ve o kente özgü hale getirilmiş biçimleriyle görürüz. James E. Vance'a göre kentler, çok sayıda gücün yer aldığı oldukça karmaşık bir oyunun üretimiyle oluşan *artifact*'in coğrafyası ve kültürüdür (Vance, 1990: 4). Tarih boyunca her kent ekonomik ve idari bir üst sistemin parçası olmakla birlikte, ulusal ve uluslararası ölçekteki dayatmalara ve değişimlere kimi zaman direnerek, kimi zaman uzlaşarak, kendi ritmi içinde bütün bu değişim ve dönüşümleri kendi tarihsel ve toplumsal katmanlaşmasına katarak özgün bir yapı oluşturur. Bu özgün yapılanmayı nasıl bir topluluğun oluşturduğu önemli bir sorudur.

Kentsel kültür, kolektif bilincin oluşturulması ve 'ortak iyi'ye ulaşmakla doğrudan ilişkilidir. Kentsel mekânın, kültürün yaşandığı ve yeniden üretildiği bir ortam olması nedeniyle kültür, kamusal alan, kamu yararı ve kentsel mekân iç içe geçmiş, birbirini besleyen olgulardır. Batıda *kamu*, *kamu yararı* kavramlarının 18. yüzyılda ortaya çıkışıyla (Habermas, 2004) aynı yüzyılda *kültür* sözcüğünün toplumsal bir içerik kazanması (Özlem, 2008: 154) rastlantı değildir. *Kültür*'ü ilk kez bir felsefe terimi olarak kullanan 18. yüzyıl felsefecilerinden Herder, sözcüğü, "toplumların [...] kendileri için yararlı ve kendilerine göre iyi ve doğru bildikleri amaçlara ulaşma ve bunları gerçekleştirme yolunda gösterdikleri tüm etkinliklerin ve bu etkinlikler sonucu meydana getirdikleri tüm ürün ve yaratımların evrensel adı" olarak açıklamıştır (Özlem, 2008: 157). Bu açıklamaya göre kentin bizatihi kendisi kültürel bir üründür.

Bugün neo-liberal politikalarla yaşanan dönüşümlerle birlikte geniş bir çevrede *kentsel mekân*, *kent kültürü*, *kamusal alan* ve *kamu yararı* kavramları yeniden ele alınmakta ve belki de tartışmalar hiç olmadığı kadar

karmaşık biçimde yürütülmekte ve bu konudaki yaklaşımlar ise hiç olmadığı kadar iç içe geçmiş durumdadır. Neo-liberal politikaların etkisiyle, devletin, sermaye ve toplum karşısındaki tutumunun değişmesi sonucu kentsel alanın hızla metalaştığı, toplumsal eşitsizliklerin artışıyla beraber kamunun parçalandığı ve toplumun kamusal bir gövde oluşturarak müzakerede bulunabilecekleri ve 'ortak iyi' etrafında uzlaşabilecekleri kamusal alanın tehdit altına girdiği bir dönem içinde yer almaktayız.

Aynı dönem içerisinde Avrupa'dan başlayarak, Avustralya ve Kuzey Amerika'da pek çok kentin, hem küreselleşen dünyada kendilerine yer bulmak, hem de yerelde beliren toplumsal sorunlarına çözüm aramak üzere "kültür" eksenli gelişme çabası içine girdiği gözlenmektedir (Karaca ve Kiper, 2011). Bu çaba, farklı biçimlerde de olsa, dünyanın değişik bölgelerinde yaygınlık kazanmıştır. Kültür eksenli gelişme çabası, paradoks bir biçimde, bir taraftan kültür endüstrisini geliştirmede neo-liberal yapılanmanın bir aracı haline gelirken, diğer taraftan da neo-liberalizme karşı bir duruş sergileme yolunda bir arayışla da ilgilidir. Bu arayışlar içinde "kenti kültürle planlamak" temel kabulüyle "kültürel planlama" gibi stratejik bir planlama modeli kent planlama pratiğine girmiştir.

Bu çalışmanın amacı, kültür eksenli planlama çalışmalarının neo-liberal tehditler karşısında toplumun bir kamusal gövde oluşturabilmesinde ve kentsel mekânda kamu yararı arayışında ne derece etkin olabileceğini sorgulamaktır. Çalışma kapsamında öncelikle hem genel hem de kent planlama alanında kamu ve kamu yararının kavramsal içeriği irdelenecek, bu irdilemede kavramın kent mekânı ve kültürüyle ilişkisine dikkat çekilecektir. Çalışmanın ikinci aşamasında, dünyada kültür eksenli planlama çalışmalarının ortaya çıkışı ve 1990'lardan itibaren yayılışıyla birlikte özellikle Avustralya ve Kuzey Amerika'daki durumu ve sonuçları tartışılacaktır. Çalışmanın sonuç bölümünde ise kültür eksenli planlama çalışmalarının, bugün kentsel mekânda karşılaştığımız kamu yararı, kolektif bilinç ve diğer toplumsal sorunlara ne derece çözüm üretebildikleri değerlendirilecektir.

Kamu Yararı Kavramı, Planlama ve Kentsel Mekân

Doğan Özlem (2002) sosyal bilimler alanındaki kavramların tarihsel ve toplumsal olduğuna ilişkin geniş açıklamalarda bulunurken, bu tespit *kamu yararı* kavramı için de geçerli olduğunu belirtmektedir. Kentsel alanda bireyler birbirine mesafe alırken, dikkatler bireylerin kendi çıkarlarından toplumun ortak çıkarlarına doğru kayar. Toplumun bir arada var olabilmek, aynı mekânda eyleyebilmek için uzlaşma noktalarını bulması gerekmektedir. Bu bağlamda kamu yararı kavramı toplumun uzlaşma sağladığı ve değişen koşullara göre yeniden sağlanması beklenen bir konudur. Öte yandan *kamu yararı*'nın ne olup, ne olmadığına dair üzerinde geniş bir uzlaşma olmadığı gibi, kavramın sınırlarını oluşturmak üzere konuya farklı açılardan ele alanlar tarafından belirlenmiş kesin ölçütler de yoktur.

Sosyal bilimlerin tüm alanlarını ilgilendiren *kamu* ve peşi sıra gelen *kamusal alan*, *kamuoyu*, *kamu yararı* gibi kavramlar oldukça geniş bir çerçevede tartışıla gelmiştir. *Kamu yararı* kavramı ele alınmadan önce *kamu* sözcüğü üzerinde durmak gerekir. Her şeyden önce *kamu*'nun devlet veya kamu kuruluşuyla eşleştirilmemesi gerektiği hatırlatılmalı.¹ TDK'nın yayınladığı *Genel Türkçe Sözlük*'te *kamu* sözcüğünün ikinci anlamı "Bir ülkede halkın bütünü, halk, amme" olarak açıklanmıştır. Ancak giderek *kamu* kelimesi halkın (yani kamunun) hizmetini gören devlet organlarının tümünün adı olmuştur. Nitekim aynı sözlükte kelimenin ilk açıklaması bu şekildedir. Günümüzde de "kamu" denildiğinde ilk akla gelen "devlet kurumları" olmaktadır. Oysa *kamu* halk'ı, amme'yi ifade ederken, halkın hizmetiyle yükümlü kurumlar için ise *kamu kurumu* sözcüğü kullanılmalıdır. Bu açıklamadan sonra açıktır ki *kamu yararı* ile kastedilen kamu kuruluşlarının yararı değil; genelin, halkın, ammenin yararadır.

Kamu yararı ile doğrudan ilişkili bir diğer kavram da *kamusal alan*'dır. Kamusal alan, kamunun kendini var ettiği alandır. Habermas, kamusal alanın her şeyden önce "toplumsal yaşamımız içinde, kamuoyuna benzer bir şeyin oluşturulabildiği bir alan" olduğuna dikkat çeker. Burada bireylerin "kamusal bir gövde oluşturarak" bir araya gelmesi söz konusudur. "Yurttaşlar ancak, genel yarara ilişkin meseleler hakkında kısıtlanmamış bir tarzda, yani toplanma, örgütlenme, kanaatlerini ifade etme ve yayınlama özgürlükleri garantilenmiş olarak tartışabildiklerinde kamusal bir gövde biçiminde davranmış olurlar" (Habermas, 2004: 95). Habermas'ın da ilk hatırlatması; devlet otoritesinin 'kamu' otoritesi olarak ele alınması, "kamusal alanın özelliğinden, yani devletin tüm yurttaşların selametiyle ilgilenmesi görevinden türetilmiş" olduğu, ancak bu durumun devleti kamusal alanın bir parçası kılmadığına ilişkindir. Kamu yararının bu çerçevedeki yeri, kamusal alanın ilkeleri içindedir. Bu ilkeler: 1) herkesçe erişilebilir olması; 2) tüm ayrıcalıkların ortadan kaldırılması; 3) genel normların ve rasyonel mesrulukların keşfedilmesi olarak belirtilmiştir (Habermas, 2004: 96).

Kamunun yararına olan "ortak iyi"nin ne olduğuna kamunun kendisi karar vermektedir. Ancak bu karar bir kuşağın ya da toplumun bir kesiminin zamanın her hangi bir kesitinde geliştirdiği bir kanaat değildir. Kamuoyu, bir taraftan kültürel varsayımlar, normatif tutumlar, kolektif önyargılar ve değerleri içeren ve zaman içinde sanki değişmeden süregelen tortulaşmış kanaatlerle değerlendirme yaparken, diğer yandan da var olduğu koşullar içinde muhakeme eden bir kamunun ürünüdür (Habermas, 2004: 96). Anlatılmak istenen, kamusal alanın modern toplumlarda yurttaşların ortak meseleleri üzerinde müzakerede bulunduğu, devletten ayrı ve gerektiğinde devlete karşı eleştirel söylemlerin üretildiği, pazar ilişkilerinin değil, söylemsel ilişkilerin söz konusu olduğu kurumsallaşmış bir etkileşim

¹ Kelimenin Türkçe etimolojisine bakıldığında; 8. ve 11. yüzyıl Türk kaynaklarında geçen kelimenin bir sıfat olup "tüm, bütün, hep" anlamı taşıdığı görülür. 13. yüzyıldan itibaren Anadolu Türkçesinde kamu sözcüğü yine sıfat olup, umum karşılığında kullanılmıştır. 1930'dan sonra Öz Türkçeci anlayışla yeniden canlandırılan bir kelime olup bu kez amme karşılığı olarak isim halini almıştır. (Nişanyan, 2009: 295).

alanı olduğudur. Buradaki söylemin 'ortak iyi' üzerinde bir müzakereyle sınırlandırılması gerektiği özellikle belirtilmiştir (Frazer, 2004: 104-112). "Bireysel tercihlerin aritmetik toplamını aşan bir ortak iyi'yi geliştirmek üzere insanların birlikte akıl yürüttüğü bir politika anlayışı" söz konusudur ve kamu üyelerinin ortak iyi'yi müzakere sürecinde kamusal ruhlu bir kolektif haline dönüşerek keşfedecekleri ya da kurgulayacakları beklenir (Frazer, 2004: 125).

Kamu yararının ne olduğuna ve nasıl üretildiğine ilişkin hem liberal, hem de sol kanattan önemli eleştiriler vardır. Nancy Frazer (2004: 126), Habermas'ın ortaya koyduğu ilkelerle kamusal alanda bir ortak iyi'de uzlaşma sağlamanın pratikte gerçekleşeceği konusundaki kuşkularını şöyle belirtir:

Toplumsal düzenlemeler sistematik olarak bazı halk kesimlerinin yararına, diğerlerinin de zararına işliyorsa, hem sömürenler ve hem de sömürülenler tarafından paylaşılabilir ortak bir iyinin olduğu varsayımının tam bir kandırmaca olabileceğini düşünmek için bir bakışta görülebilecek nedenler vardır. Üstelik böyle bir toplumsal bağlam içinde ortak iyiyi temsil ettiğini bildiren her konsensüse kuşkuyla bakılmalıdır, çünkü bu konsensüse de hakimiyet ve bağımlılık ilişkilerinin etkisiyle lekelenmiş müzakere süreçleri sonucunda varılmış olacaktır.

Kentsel mekân, bireylerin yanı sıra birey ve kamu arasında gelişen çatışma ve uzlaşmanın yaşandığı, sayısız pazarlıkların cereyan ettiği bir ortamdır. Bireyin daha somut olan hak ve talepleri karşısında, daha soyut değerlerle ifade edilen ve desteklenen kamu yararının daha muğlak bir içeriğe sahip olması, onun -yaygın bir alanı kapsamakla birlikte- savunulmasını güçleştirir. Her ne kadar kamu yararının toplumun kamusal bir gövde oluşturarak ve müzakereyle sağladığı bir uzlaşma sonucunda belirlendiği kabulü varsa da; soyut bir değer olması ve toplumdaki herkesin sorumluluğunda olmasına karşın (paradoksal biçimde tam da bu nedenle) pratikte hiç kimsenin sorumluluğunu yerine getirme çabasına girmemesinden dolayı sahihsiz kalma riski taşır. Devletin ortaya çıkışı da özünde kamunun bu sorumluluğunu doğrudan üstlenmesiyle ilgilidir. İşte *kamu* sözcüğünün bugün Türkçede aynı anda hem "halkın bütünü /amme" hem de "halkın hizmetini gören devlet organlarının tümü" şeklinde açıklanması bu nedenledir.

Kapitalizmin 19. yüzyılda "vahşi" yüzünü göstermeye başladığı dönemde sanayileşmenin doğurduğu aşırı eşitsizliklere karşı gelişen tepkilerin bir ürünü olarak "sosyal devlet" kavramı ortaya atılmıştır. Sosyal devletle "sınıflar arasında oluşan aşırı uçurumun giderilmesi, eşitsizliklerin asgariye indirilmesi, sosyal ve kültürel imkânlardan herkesin yararlanabilmesi" amaçlanmıştır. Böyle bir devlet, sermaye grubuyla arasına mesafe koyarak toplumun zayıf, sermaye karşısında savunmasız gruplarının yaşamını ve temel haklarını güvence altına alır ve bu yolda sosyal (ve hatta ekonomik) müdahalelerde bulunan müdahaleci devlettir. Sosyal devletin amacının, bireyi ve toplumu devlet aracılığıyla korumak olduğunu belirten Doğan Özlem (2002:163), sosyal devletin "sorumluluk" gibi ahlaki bir değerle yükümlü

olduğunun altını çizer. Bu ahlaki değerle, ekonomik değerler karşısında tavır alacaktır. Sosyal sorumluluğun icrası devletin tek taraflı eylemleriyle değil, toplumun tüm üyelerinin birbirine karşı sosyal yükümlülük üstlenmesiyle gerçekleşir (Özlem, 2002: 163-4).

Kamu yararı meselesine planlamanın bakışı sosyal devlet anlayışının ona yüklediği perspektifte gelişmiştir. Planlama kurumu kendini kamu yararının savunucusu olarak görür ve meşruiyet zeminini de büyük ölçüde bu iddia oluşturur. Modern dönemde planlama kurumu özellikle sosyal devlet yapılanmasının bir aygıtı olarak kurumsallaşmış, bu değerlerle teorik ve pratik bilgi birikimini oluşturmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında hâkim olan Kapsamlı Planlama Anlayışının ilkeleriyle planın ve plancının kamu yararına hizmet etmesine öncelik verilmiş ve diğer ilkelerine de temel oluşturmuştur (Şengül, 2007: 64). Pozitivist bakış açısı planlama sürecinde toplum için 'en iyi olan'ın bilimsel yöntemlerle geliştirileceği ve bunun teknik bir süreç içinde belirlenebileceği, dolayısıyla plancının toplum adına karar vermede yetkin olduğu iddiası vardır.

Altshuler, Simmie gibi teorisyenlerin 1960 ve 1970'li yıllarda yaptıkları açıklamalara göre planlama alanındaki kamu yararı ilkesiyle, kentsel alanda önerilen bir eylemin toplumun tamamına hizmet etmesi, yani "tek tek bireylerin çıkarını gözetmek yerine, toplumun, bireyler üstü tek bir organizma olarak bütüncül çıkarı"nın gözetilmesi hedeflenir (Şengül, 2007: 67). Burada toplumun farklı kesimlerini kapsayan ortak çıkarların nelerden oluştuğu ve bunların nasıl tespit edileceği sürecin daha ilk adımında plancının önüne çıkan önemli bir sorundur. Planın amaç ve hedefleri belirlenirken plancının kişisel öngörülerini (her ne kadar bilimsel ve evrensel değerlere dayandırsa da) topluma dayatması yerine, bunların katılımcı bir süreç içinde tespiti planın gerçekleşme olanağını da arttıracak kabul edilmiştir. Bu noktada çoğu kez önerileri geliştiren ve uzmanlık alanının bilgisine güvenen plancı ile planın onaylama yetkesini elinde bulunduran ve seçimle gelmiş halkın temsilcisi olduğunu iddia eden politikacılar arasında çoğu kez uyumsuzluklar ortaya çıkmaktadır (Ersoy, 2007: 130-1). Sadece toplumda sayıca çoğunluğu oluşturanların değil, bu çoğunluk içinde aynı zamanda azınlıkta olanların da haklarının korunması, onların da kentsel alanda var olmasının önündeki engellerin kaldırılması; sadece bugünkü kuşakların değil, gelecek kuşakların yararının da göz önünde bulundurulması gibi hususlar kamu yararının tesisinde plancı tarafından dikkate alınması gereken konulardır.

Kamu ve özel alanın sınırları arasındaki muğlâklıkla birlikte, kimi zaman sorunlu uygulamalara bir kılıf olarak sunulması, kimi zamansa kentsel alandaki güçlerin kamuoyunu manipüle etme aracı haline getirilmesi sonucunda "kamu yararı" kavramının yıpratıldığı bir gerçektir. Diğer yandan, kentsel alanda iki kamu yararının üst üste gelmesi ve birinin tercih edilmesi zorunluluğu olduğu durumunda hangisine öncelik verilmesi gerektiği, getirisi çok da belirgin olmayan bir kamu yararı ile toplumsal vicdanı rahatsız edecek düzeyde şiddeti yüksek bir bireysel zararın yan yana gelmesi durumunda ne

yapılması gerektiği gibi problemlerle de karşı karşıya kalınabilmektedir. Bireyin veya bir grubun yararına gibi görünen bir kararın, kamusal yarara da hizmet edebileceği ya da tam tersi bir biçimde, kamu yararına gibi görünen veya gösterilen bir olayın gerçekte belirli bir grubun yararına işleyebileceği durumlar kamu ve özel yararın sınırlarının iç içe geçebileceğini göstermektedir. Belirtilen ve çeşitlendirilebilecek bu durumlar aslında göstermektedir ki kamu yararı ile ilgili muğlâklığı son noktada ortadan kaldıracak olan kolektif bir zihniyet ve bu zihniyetin toplum vicdanıyla temas halinde olması gerekliliğidir.

Bugünün devleti artık sanayi toplumunun devleti değildir. Bir taraftan sermaye ile olan ilişkisinde özerkliğini kaybederken, toplumu her bakımdan güvence altına alacak aygıtlarından da vazgeçmeye ve giderek yapılanmasını değiştirmeye başlamıştır. Neo-liberal yaklaşımlar devleti, "toplumu devlet aracılığıyla korumak" konusundan taviz vermeye itmiş ve hatta vazgeçirmiş, bunun yerine sermayenin etkinlik alanını genişletmekten yana bir tutuma yönlendirmiştir. Burada hatırlatılması gereken bir diğer önemli konu da modern devletin iki yüz elli yıllık siyasal tarihinin biri ekonomik, diğeri siyasal olmak üzere liberalizmin çelişen iki yüzünü ortaya koymuş olmasıdır. Bugün ekonomik liberalizmin pratik alandaki eşitliksizci yönü ile siyasal liberalizmin teoride kalan eşitlikçi yönü birbiriyle bağdaşmadığı gibi, aradaki karşıtlık giderilemez bir gerilime dönüşmüştür (Özlem, 2002: 158). Hatice Kurtuluş (2006: 9) bu durumun özellikle 1980'den sonraki dönemde kentsel mekânda yarattığı sorunu iki temelde ele almıştır:

1. Neo-liberal politikalar ile birlikte devlet ile sermaye arasında yeniden biçimlenen ilişkiler ve kentsel alanlarda sınıfların hak sahipliliğinin yükselen sınıflar lehine yeniden düzenlenmesi çabası.
2. Kentsel alanın bütünüyle metalaştırılması yoluyla sermaye birikimi mantığının içine alınması ile kolektif eylemi de içinde barındıran kentin kamusal mekânsal varlığının içinin aşındırılması.

Neo-liberal dönemde kamusal alan olgusunu yeniden ele alan Frazer (2004: 132), eleştirel kuramcılar toplumsal eşitsizliğin bu dönemde kamuları nasıl parçaladığını, kimi zaman bu parçalanmış kamuların kendi istekleri dışında nasıl cepleştirildiğini ve bağımlı hale getirildiğini, bunun sonucunda ise tüm bu oluşumların kamunun müzakere sürecini nasıl lekelediğini sorgulamaya çağırır.

Planlama praksişi her şeyden önce "iyi kent planı"nın ve "iyi planlama süreci"nin ne olduğu gibi temel iki sorunun (Yiftachel, 1989) cevabını her dönemde yeniden geliştirmek durumundadır. Bugüne kadar gücünü büyük ölçüde sosyal devletten alarak kamu yararına yönelik hedefler belirleyen plancılar, devletin sermayeden yana bir tavır içerisinde olduğu bir durumda kamu yararı ilkesini nasıl gerçekleştirecekleri ve kendilerini toplumdan yana bir tutum içerisinde nasıl yeniden var edecekleri gibi önemli bir soruyla karşı

karşılar. Bu soru, günümüzde planlama yaklaşımının ve plançının rolünün ne olması gerektiği konusunda tartışmaların yoğunlaşmasına ve farklı kanallarda yeni arayışlara sebep olmuştur.

Ekonomik, toplumsal ve ekolojik kırılganlıkların arttığı günümüzde, toplum kendini hangi değerlerle var edecek ve kentsel alandaki üretimini ve eylemlerini nasıl gerçekleştirecektir? Yukarıda belirtildiği gibi "kolektif eylemi içinde barındıran kentin kamusal mekânsal varlığının içinin aşındırıldığı" durumda toplumun bu pratikliği nasıl geliştireceği önemli bir sorun olarak önümüzde duruyor. Bu çalışmada "yeni bir yol" olarak nitelenen kültürel planlamanın, "yeniden yapılanma" söylemleri içinde neo-liberal süreçlerin yeni bir aracı mı, yoksa neo-liberal tehditler karşısında toplumun bir kamusal gövde oluşturabilmesinde ve kentsel mekânda kamu yararı arayışında etkin bir yolu mu olduğu sorgulamaktır.

Kentsel Mekân Organizasyonunda Yeni Bir Arayış: Kültür Eksenli Plan Çalışmaları

Kent kültürü, kolektif bilincin oluşturulması ve ortak iyide uzlaşılması konusuyla doğrudan ilişkilidir. Yeni bir yaklaşım olarak ortaya çıkan kültür planı, neo-liberal tehditler karşısında toplumun bir kamusal gövde oluşturabilmesinde etkin bir yol önermekte midir? Bu sorunun cevabını vermeden önce kentsel alanda kültür eksenli çalışmaların ortaya çıkışını, dünyada yayılışını ve bugün kültür planı adı altında yapılan çalışmalarda gelinen noktayı irdelemek gerekmektedir.

Kültür, günümüz dünya sisteminde kentsel yapının yeniden inşasında önemli bir rol oynamaktadır. Kültür, farklı motivasyonlarla kent içinde "yeniden kurgulanma ve yönetilme" sürecine girmiş, kentler için giderek önem kazanan yerel, ulusal ve uluslararası dengelerin belirleyicisi, sosyal, ekonomik ve fiziksel çalışmaların dönüşümlerin odak noktasında yer alan bir olgu haline gelmiştir. Kültürel alandaki tartışma ve çalışmalar; katılım, eşit yaşama hakkı, sivil inisiyatifi artırma, kent hayatının demokratikleşmesi, sosyalleşme, yaşam kalitesi, kültürlerin sürdürülebilir kılınması, ekonomik canlılık, toplumsal entegrasyon, çok-kültürlülük gibi kavramlar etrafında sürdürülmektedir.

Bianchini (1999) "kültürel planlama" kavramını ortaya atarken, "kültür"ü yere ve zamana dair olan durum ve verilere göre ele almayı önermektedir. Kültür politikalarında gözlemlenen yüksek sanat ile geleneksel, folklorik olan arasındaki ayrımlar, bu önermede yerini bütüncül ama yerleşik, ve aynı zamanda mekân esaslı bir heterojen kültür anlayışına bırakmaktadır. Bu haliyle "kültür", kent siyasasına entegre edilmesi gereken temel bir unsurdur. Bianchini burada özellikle "kültürü planlamak değil kenti kültürle planlamak" olduğu vurgusunu yapmaktadır (Bianchini, 1999: 34-51). Çünkü kent yaşamakta olan, hâlihazırda var olan, biriken, katmanlaşan ve aynı şekilde tüketen ve tükenen bir kenttir (Lavanga, 2009). Bianchini'nin

önerisiyle kültürel planlamanın araçsallaştıracağı ve kentte hem planlama, hem sürdürülebilirlik ögesi olarak önerilecek olan "kültür" kavramı akla gelebilecek her türlü mevcut faaliyet ve alışkanlığı içerdiği gibi, aynı zamanda mekânsal ve nesnel öğelerle, önerilebilecek sosyal ve sanatsal etkinlikler ve etkileşimleri de bünyesinde barındırmaktadır (Altay, 2007: 26).

Literatüre göre, kültürel planlama yerel adetleri ve inançları, boş zaman aktivitelerini ve önceliklerini tanımlamanın ve toplumsal demokrasinin gelişmesinin bir yoludur ve aynı zamanda yaratıcılığı geliştirme için farklılıkları, yerel kimlikleri ve toplumsal değerleri açık bir şekilde ifade etmek için bir stratejidir (Landry ve Bianchini, 1995; Greenhalgh 1998; Steveson, 2005; Kovacs, 2011). Colin Mercer'e (Stevenson, 2005: 37 içinde referans verilen Mercer, 1991: 3) göre kültürel politika geniş bir çerçeveye sahiptir: Soyut olarak ilişkili olduğu alan ve konular kimlik, yaşam kalitesi, sosyal hak ve adalet, toplumsal entegrasyon; somut olarak ilişkili olduğu alan ve konular ise ekonomik kalkınma, endüstri stratejisi, altyapı geliştirme, eğitim programları, yurtiçi ve yurtdışı turizm gelirleri, kentsel tasarım, kent planlama. Toplumsal kültürün gelişmesi, kültürel demokrasinin mantık ve yenilikçilik tabanlı olması toplumdaki farklı grupların topluma entegrasyonu için önemlidir.

Kültürel planlamaya ilişkin kavramsal açıklamalarda her ne kadar 'yerel'e vurgu yapılsa da; Urry'nin (1999) de belirttiği gibi insan, sermaye, mal, teknoloji, imaj, ideolojik düşünce akışkanlığının yüksek hıza sahip olduğu günümüzde küresel ve yerel süreçlerin karşılıklı karmaşık bağıntıları içinde, 'yerellik' ve 'yerel etkiler'in çok çeşitli biçimleri olduğu da dikkate alınmalıdır. Küresel ve yerel süreçlerin buluşmasıyla yerel açıdan benzersiz kombinasyonlar ortaya çıkarken, 'yerel', farklı etkileme ve etkilenme düzeyleri içinde olacaktır. 'Yerel'in kendisinin de karmaşık bir yapı olduğu dikkate alınırsa, küresel-yerel ilişkilerin karmaşık yapısını çözümlenmek pek de kolay olmayacaktır (Urry, 1999). Bu karmaşık süreç, kentsel alanda toplum için, kent için neyin iyi olduğunu muğlak hale getirebilmekte; bunun sonucunda da iyi niyetli çabaların suiistimali ve toplumun duyarlılığının manipülasyonunu kolaylaştırmaktadır. Dolayısıyla bu noktada 'ortak iyi' için mücadele alanının oldukça kaygan bir zemini olduğu hatırlatılmalıdır.

Kültür Eksenli Çalışmaların Avrupa'da Ortaya Çıkışı ve Yayılışı

Kuramsal açıdan sürdürülen bu tartışmaların yanı sıra, konuyu uygulama alanındaki örnekler üzerinden incelemek yararlı olacaktır. 1970'lerde kültür odaklı kentsel gelişme çalışmaları ile başlayan süreçte, kentlerde bir taraftan küresel dünyada yer bulmak, diğer yandan yerelde beliren ihtiyaçlarını karşılamak üzere çalışmalar yapılmıştır.

Avrupa'da kültür çalışmaları 1970'li yıllarda kentsel dönüşümün bir aracı olarak ortaya çıkmıştır. Kent ekonomilerinin yeniden kurgulanmasında bir çıkış noktası olarak gelişen *kültür odaklı kentsel gelişim* modelinde, kentin

eski, önemini yitirmiş, literatürde "gri alanlar" olarak da geçen çöküntü bölgeleri, tarihi kent merkezleri, boş ve işlevini yitirmiş sanayi ve liman bölgeleri kültür sektörüne ev sahipliği yapmaktadır (Özdemir, 2005).

Kentsel alanda kültür odaklı projelerin ortaya çıktığı ilk ülke İngiltere olmuştur. İngiltere'de 1970'lerin sonlarından itibaren çok sayıda kent ve kasabanın hızla sanayisizleşmesi ciddi boyutlarda istihdam açığına neden olurken, toplumsal yaşam biçiminin çözülüşünü de beraberinde getiriyordu. İngiliz yetkililer başta Manchester, Liverpool, Glasgow'da olduğu gibi, çözümü "kültür endüstrisi"ni oluşturmaya yönelik bir strateji geliştirmekte buldular. Kültür endüstrisi, "bir yere ait olduğu varsayılan tarih ve kültürün kısmen yeniden sunumu" ve özellikle müzik, sinema, televizyon, yayıncılık, rekreasyon ve turizm faaliyetlerini içeren bir kapsama sahipti. Kentsel işgücü büyük bir oranda hizmet sektörüne kayarken, yerel yönetimler de merkezi yönetim ve Avrupa Birliği fonlarından pay alma olanağına sahip olmaktadır. Bu projeler yatırımcılar için de - hem geniş, hem de genellikle kent merkezinin hemen çevresinde yer alması nedeniyle - cazip olan terk edilmiş sanayi ve eski liman bölgelerinde yatırım olanağı demektir. Yerel yönetimlerin avantaj olarak gördüğü bir başka sonuç ise kültür odaklı projelerle kentin turizm gelirleri artarken, kent sakinleri için de yaşanabilir çevrelerin ortaya çıkmasıdır. Bir anlamda kasvetli sanayi kentleri ferah, bakımlı, temiz kentlere dönüşmekteydi. Bu tür kültür odaklı projeler 20. yüzyılın son çeyreğinde İngiltere'ye ve giderek Avrupa'nın hemen her ölçekteki kentlerine yayıldı ve kentler bu alanda birbiriyle yarışır hale geldi (Urry, 1999). Avrupa'da gözlemlenen bu süreç bir anlamda sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçişin kentlerdeki yansımasıdır. Değişen küresel ekonominin baskısıyla kentler de kendilerini yeniden yapılandırmak durumunda kalmaktaydı. Bu yapılanmanın temelinde alternatif istihdam olanaklarının yaratılarak kentlerin ekonomik varlıklarını sürdürebilme çabası yatıyordu.

Avrupa kentlerindeki kültürel çalışmalar zamanla *Kültürel Politika ve Stratejik Planlama* yaklaşımıyla yürütülen, *Mega Etkinlik ve Mega Faaliyet Stratejisi* olarak da adlandırılan çalışmalara dönüşmüştür. Kentler kültür, spor, festival ve olimpiyat gibi ulusal ve uluslararası etkinliklere ev sahipliği yapmak için yarışmakta, yine *Kültür Başkenti*, *Spor Başkenti* organizasyonlarına ve *Kültür Kenti*, *Olimpiyat Kenti* gibi markalaşmaya yönelik pazarlama faaliyetleri yürütülmektedir (Dündar, 2010).

21. yüzyılda kültür, kentsel siyasanın şekillenmesinde ön plana çıkan bir unsur olmuş ve kentlerin ihtiyaç duydukları ekonomik, sosyal ve fiziki dönüşüm için gerekli olan kentsel yenileme mekanizmasının hareket noktası haline gelmiştir. Kentsel yeniden canlandırma, kentsel gelişim, markalaşma, ekonomik kalkınmada kültürün bir manivela olarak kullanılması dünyada yenilikçi bir yaklaşım olarak benimsenmiş ve kent politikalarına "kültür" başlığı damgasını vurmuştur. İngiltere'de başlayan kültür odaklı kentsel gelişme faaliyetleri Avrupa'ya ve ardından diğer kıtalara adeta bir moda akımla yayılırken, ülke ve kentlerdeki kültür dinamiklerin göreceliğine göre farklı içerik ve yöntem kazanmıştır.

Son yirmi yıldır planlama literatürüne giren "kültürel planlama" kavramı günümüzde Avustralya ve Kuzey Amerika'da *kültür odaklı kentsel gelişim* çabasının ulaştığı son noktadır. Kültürel planlama, sanat odaklı politikaları içeren kentsel kültürel gelişim için stratejik bir belge niteliğindedir. 1980'li yıllarda İngiltere'de ve Avrupa'nın diğer kentlerindeki kültürel faaliyetlerin kentsel gelişimdeki önemli rolünü gözlemleyen kentler bu çalışmalara yönelmişlerdir. Kültür eksenli çalışma düşüncesi Charles Landry ve Mongtral'ın öncülüğünde Avrupa'dan Avustralya'ya ihraç edilirken "yaratıcı kent" (*creative city*) vurgusu öne çıkarılmıştır. Avrupa'daki kültür eksenli gelişme çalışmaları kent içinde "kültür bölgeleri" olarak adlandırılan belli alanlarda gerçekleştirilirken; yeni kıtada orta ve küçük ölçekli kentlerin yerel kültür politikaları "yaratıcı kent" söylemiyle buluşarak farklı bir boyut kazanmıştır (Stevenson, 2005). Böylelikle kültür eksenli kentsel gelişim modeli Avustralya'da yeni bir içerik kazanarak "planlamanın yeni bir yolu" olarak görülmüş (Kovacs, 2010) ve Avustralya'daki bu deneyim planlama literatürüne "kültürel planlama" kavramını kazandırmıştır. Bu yaklaşım, sosyal, ekonomik, kentsel ve çevresel konularda yaratıcılık vurgusu ile çözüm arayışı başlatmıştır. Bir anlamda kültürel gelişmeyi sosyal ve ekonomik gelişmeyle bütünleştirme çabası ön plana çıkmıştır.

"Yaratıcı kent" kavramı bir imaj klişesi haline gelirken, Avrupa, Avustralya ve Kuzey Amerika'da yaratıcı endüstrileri büyütme üzerine odaklanan kültürel planlama son yılların yerel girişimlerinin en önemlilerinden biri olarak ortaya çıkmıştır. Yerel odaklı kültürel planlama ve yaratıcı kent çalışmaları kentsel markalaşma söylemlerinin çoğaldı bir dönemde ortaya çıkması dikkat çekicidir. Lavanga (2010: 63) Richard Florida'nın "yaratıcı kent" teorisini şöyle açıklamaktadır:

Florida'nın "üç T"den oluşan [teknoloji, hoşgörü (*tolerance*) ve yetenek (*talent*)] "sihirli formül"ü ile özetlenen teorisi, yaratıcı sınıf ve yerel ekonomik kalkınma arasındaki korelasyona dayanmaktadır. Teoriyi tavsiyeler takip etmiştir: Şehirler yaratıcı sınıfı çekmek istemekte, "yaratıcı bir şehir" olmayı arzulamakta, büyük kültür kurumlarına ve önemli kültür etkinliklerine ev sahipliği yapmakla, "yaratıcı kümeler" planlamakla ilgilenmektedir. Florida'nın teorisi, yaratıcı sınıfın bir yerin çekiciliğine kapılıp oraya yerleştikten sonra bu sınıfın "doğasında olan girişimci ve kültürel enerjinin, canlı yerel bir ekonominin oluşumu için faaliyete geçeceği" fikrine dayanmaktadır.

Urry'nin (1999) de dikkat çektiği gibi, gerçekte yaratıcı kentlerin desteklenmesinin ardındaki en güçlü etken tasarım dünyasına yaratıcı beyinler yetiştirmektir. Böylelikle bir taraftan metropoliten kentlerin kozmopolit yapısının yaratıcı dinamiklerini harekete geçirerek, bir taraftan da henüz küresel akışa girmemiş yerel potansiyelleri açığa çıkararak küresel ekonominin üretim ve tüketim dünyasını beslemesi amaçlanmıştır.

Avustralya'da kültürel planlama çalışmaları 'yaratıcı kent' kavramı üzerinden belediyelerce hazırlanmakta ve "Belediye Kültür Planları" (*Municipal Cultural Planning*) olarak adlandırılmaktadır. 1990'lı yılların başında

Avustralya Konseyinin teşviki ile yerel hükümetlerce başlatılan kültür planı çalışmaları küçük ve orta ölçekli kentlerde kültür politikaları üzerinde toplumsal gelişimi hedefleyen yerel çalışmalardır. Avustralya Konseyi, Avustralya Sanat Bakanlığı, eyalet yönetimleri ve birçok ulusal ve yerel dernek ağlar kurarak, kültürel planlama kılavuzları geliştirmiştir. Bu yöndeki çalışmaların benzerleri kısa sürede Kuzey Amerika'da da gerçekleşmeye başlamış, 1996 yılında Kanada'da özellikle Ontario Eyaletinde kültürel planlama çalışmaları yoğunluk kazanmıştır (Stevenson, 2005; Kovacs, 2010).

Stevenson'a (2005) göre fiziksel ve ekonomik planlamaya göre toplumsal gelişim için daha kamusal niteliği olan bu çalışmaların temel özelliklerinden ilki kültürün gelişmesi için yenilikçi bir yaklaşım olmasıdır. İkincisi, yerel kalkınmada bir araç olarak yerel kültürel endüstrinin gelişmesi için federal ve yerel hükümetlerden sanat fonları alması, üçüncüsü ise yerel kültürü vurgulaması ve belediye konseylerinin kültürel ve sanatsal sorumluluklarını artırmasıdır.

Avustralya, Kanada ve ABD'de Kentlerinin Kültürel Planlama Örnekleri

Bu çalışma kapsamında, kültürel planlama çalışmalarının yaygın olduğu Avustralya, Kanada ve ABD'nin farklı ölçekteki kentlerine ait örnekler seçilerek değerlendirmeye alınmıştır (Tablo 1.a-d). Örnekler arasından seçim yapılırken kültürel yapıları, tarihi geçmişleri, toplumsal dinamikleri farklılık gösteren kentler olmasına dikkat edilmiştir. Seçilen kentlerin kültürel planlama faaliyetlerini karşılaştırmak üzere yapılan incelemede şu ölçütler dikkate alınmıştır: genel yaklaşım ve kapsam, çalışmanın temel amacı ve öncelikleri, yöntem, geliştirilen strateji ve projeler, planın öne çıkan yönü, finansmanı. "Yaklaşım ve kapsam" başlığı altında çalışmanın kent planlama süreci ile ilişkisi ve kapsamının ne olduğu, çalışmanın nasıl adlandırıldığı sorgulanmıştır.

Tablo 1.a. Kültürel planlama çalışmalarının karşılaştırılması - Vancouver

Vancouver	Genel Özellikler	Batı Kanada'nın en büyük, ülkenin de üçüncü büyük kozmopolit metropolüdür. Merkez nüfusu 578.041; metropoliten nüfusu: 2.116.581 kişidir (2006).
	Yaklaşımı ve Kapsamı	2008-2018 yıllarını kapsayan plan, Yenilik; Öğrenme; İnsanlar Fikirler ve Toplular Arasındaki İletişim; Komşuluk; Maddi ve Manevi Katkı olmak üzere beş stratejik temadan oluşmaktadır.
	Amaç ve Öncelikler	-Toplumsal Kültürün Gelişmesi -Toplumsal Entegrasyon -Yaşam Kalitesini Artırma -Ekonomik Gelişme

Hedefler	-Kültürel ve sanatsal olanakların artırılması, aktiviteler ve mekânlar. -Sanat, kültür ve yaratıcılık üçlüsünü bir araya getirme
Strateji ve Projeler	-Kültürel tesislere öncelik veren eylemler, - <i>Yenilik; Öğrenme; İnsanlar Fikirler ve Toplumlar Arasındaki İletişim; Komşuluk; Maddi ve Manevi Katkı</i> olmak üzere 5 temel strateji merkezli kültür, sanat ve yaratıcılık temalı kültürel program ve plan yapılması. -Büyük organizasyon ve etkinliklerle sağlanan alt yapı kültürel teşvik etmek amacıyla kullanılmıştır. (2010 Kış Olimpiyatları, 2006 Birleşmiş Milletler Dünya Şehircilik Forumu ve 2007 FIFA Dünya 20 Yaş Altı Şampiyonası)
Öne Çıkan Yönü	"Yaratıcı bir kentin gerekleri" ile ilgili plan ve stratejilerin bütünleşik bir şekilde kurgulanması; <i>Birlikte yaşama kültürü, çokkültürcülük, kültürel farkındalık, kültürel anlayış ve tolerans</i> kavramların ön plana çıkarılması.
Finansal Destek/ Sorumlu Kuruluş	-Vancouver Kenti Bütçesi -Ulusal,uluslar arası, kurum, vakıf, dernek fonları, -Özel sermaye -Vancouver Kent Konseyi

Tablo 1.b. Kültürel planlama çalışmalarının karşılaştırılması - Kingston

Kingston	Genel Özellikler	Kanada'da Ontorio Eyaletinin doğusunda bulunan kent, Kanada'nın ilk başkentidir. Merkez nüfusu 117.207; metropoliten nüfusu 152.358 kişidir. (2006)
	Yaklaşımı ve Kapsamı	2010 yılında yapılan planla, tarihi geçmişli olan kent, kültür mirasıyla beraber kültürel olanak ve kapasitesini geliştirmeyi amaçlamaktadır.
	Amaç ve Öncelikler	-Yaşam Kalitesini Artırma -Toplumsal Gelişme -Ekonomik gelişme
	Hedefler	-Kamusal sanat politikası geliştirme, -Kültürel ve sanatsal olanakların artırılması, aktiviteler, mekanlar... -Tarihi mekân kullanımlarını plan kapsamında yeniden kurgulamak
	Strateji ve Projeler	-Kültür Turizmini geliştirmek, -Hedefler doğrultusunda <i>Eylem Planı</i> yapmak, -Tarihi kent merkezinin yeniden yapılandırılmasında ekonomik plan ile birlikte bir kültür planı yapılması.

Öne Çıkan Yönü	Tarihsel geçmişinden gelen kültürel yapısını sürdürmeye yönelik olması,
Finansal Destek/ Sorumlu Kuruluş	-Canada Hükümet Fonu -Bölgesel Hükümet Fonu -Yerel hükümet Fonu -Kingston Kent Konseyi -Canada Kent Enstitüsü

Tablo 1.c. Kültürel planlama çalışmalarının karşılaştırılması - Lithgow

Lithgow	Genel Özellikler	Ülkenin güneyinde bulunan kent Sydney'e 150 km mesafededir. Bölgede zengin demir yatakları ve buna bağlı demir işleme sanayi vardır. Nüfusu 11.298 kişidir (2006).
	Yaklaşımı ve Kapsamı	2008-2013 yıllarını kapsayan plan, sürdürülebilir ekonomik gelişme ve kültürel gelişimi artırmayı temel alıyor.
	Amaç ve Öncelikler	-Yaşam kalitesini artırma -Toplumsal gelişme -Ekonomik gelişme
	Hedefler	-Kültürel olanakları çeşitlendirme, kentin kimliğini tanımlamak, kültürel peyzajı ön plana çıkarmak, -Kültürel ve sanatsal olanakların artırılması, aktiviteler, mekanlar
	Strateji ve Projeler	-Toplumsal Danışma, Çokkültürlülük, Engelli toplantılarının düzenlenmesi, - <i>Sosyal Plan, Kültürel Plan ve Suçu Önleme Planı 2008-2011 yapılması.</i> -Endüstriyel gelişme ve kentsel büyümenin, kültürel gelişmeyle birlikte öngörülmesi.
	Öne Çıkan Yönü	- <i>Yerel Çevre Planı</i> 'nda endüstriyel gelişme, kentsel ve ekonomik büyümenin tanımlı alanlarının <i>Gelişme Kontrol Planı</i> 'na altlık olacak şekilde kurgulanması, -Kültürün ekonomik sosyal ve rehabilitasyon gücünün vurgulanması.
	Finansal Destek/ Sorumlu Kuruluş	-Avustralya Hükümet Fonu -Bölgesel Hükümet Fonu -Yerel hükümet Fonu -Lithgow Kent Konseyi

Tablo 1.d. Kültürel planlama çalışmalarının karşılaştırılması - Pima

Pima	Genel Özellikler	Amerika'nın Arizona Eyaletinin güneyinde bulunan ve Amerikan Kızılderililerinin yaşadığı ilin merkezi Tucson kentidir. Merkez nüfusu 529,770; metropoliten nüfusu 980.263 kişidir. (2010)
	Yaklaşımı ve Kapsamı	2006 yılında yapılan kültür planı ile bölgenin doğal çeşitliliği ve toplumun kültürel zenginliğinin korumayı, doğal ve kültürel sermayeyi ekonomik kalkınma yanında toplumsal büyüme ve refah için sürdürülebilir kullanmayı hedeflemektedir.
	Amaç ve Öncelikler	-Bölgeye ait özgün doğal ve kültürel yapıyı sürdürme, -Toplumsal kültürün korunması ve geliştirilmesi -Toplumsal Entegrasyon -Yaşam kalitesi
	Hedefler	-Yaşanabilir, sürdürülebilir ve bölgeyi hareketli tutabilme ve işletme ve ziyaretçilerin daima geliştirme kabiliyetlerinin devamlılık kılınması. Bölgeye ait mikro coğrafyanın korunması.
	Strateji ve Projeler	-Kültürel ve sanatsal olanakların çeşitlendirme; aktivite, mekân olanakların artırılması, -Kültürel gelişim ile kent merkezinin yeniden canlandırılması, -Ekonomik gelişme ile doğal ve kültürel gelişme arasındaki dengeyi korumaya yönelik bir <i>kültür eko sistemi</i> çerçevesi oluşturulması.
	Öne Çıkan Yönü	Pima ilinin kültürel kaynaklarının (özgün etnik ve doğal yapısının) hızlı ekonomik büyümenin ortaya çıkaracağı olumsuzluklardan korumak.
	Finansal Destek/ Sorumlu Kuruluş	-Amerika Hükümet Fonu -Bölgesel Hükümet Fonu -Yerel Hükümet Fonu -Tucson Pima Sanat Konseyi -Doğa Sanat Kültür Miras Kuruluşları (NACHOS) -Arizona Üniversitesi -Tucson ve Pima Ulusal Sanat Vakfı (NEA)

Avustralya, Kanada ve ABD'deki faaliyetlerin hem genel yaklaşımlar hem de uygulama /organizasyon biçimleriyle birbirine benzemesi dikkat çekicidir. İncelenen kültür planı örneklerinde benimsenen genel strateji ekonomik ve fiziksel gelişmeyle birlikte kentsel gelişimin bir parçası olarak "sosyal amaçlı kültürel planlama"nın hazırlanmasıdır. Federal yönetim modelinin benimsendiği ABD, Kanada ve Avustralya'da devlet politikası olarak desteklenen yaklaşım, bölgesel ve yerel yönetimler için cazip bir hale getirilmiştir. Kentler *Kültür Planı*, *Kültürel Master Planı* veya *Kültür ve Sanat Planı* adı altında kültürel çalışmalarını bir plan çerçevesinde nüfus büyüklüğü gözetmeksizin yapmakta; merkezi yönetim, bölgesel yönetim ve yerel

yönetimlerce üç kademede desteklenmektedir. Bu yönüyle Avrupa'da yerelden hareketle oluşan çalışmalardan farklı olarak, kültür planı faaliyetlerinin ulusal ölçekte, üstten belirlemci bir özelliğe sahip olduğu görülmektedir (Karaca ve Kiper, 2011). Çalışmalar genellikle orta ve küçük kentlerde yoğunlaşmakta ve kentin parçalarına odaklanmaktan çok kent bütününe kapsar niteliktedir olup, kent konseyleri, vakıf ve dernekler de bu çalışmalara katılmaktadır.

Yapılan planlarda toplumsal kültürün gelişmesi, toplumsal entegrasyon, ekonomik gelişme ve yaşam kalitesini arttırma gibi amaçların öne çıktığı görülmektedir. Planların amacını gerçekleştirmede izlenen yol ise kentlerde kültürel ve sanatsal olanakların arttırılmak üzere aktivitelerin saptanması ve organize edilmesi ve bu aktivitelerin gerçekleştirileceği fiziki ortamın oluşturulması yönündedir. Avustralya, Kanada ve ABD'de kültürel çalışmalara 2000'li yıllarda daha fazla fon ayrılmaya başlanmıştır.

Kültürel Planlara İlişkin Değerlendirmeler

Literatürde kültürel planlamaya yönelik eleştirilere bakıldığında, öncelikle çalışmaların üzerinde bilimsel araştırmalar yapılmadan çok hızlı bir şekilde gerçekleştirildiği, söylemsel ve operasyonel çelişkisi bulunduğu, yapılan planlama çalışmalarının uygulamaya geçirilemediği belirtilmektedir. Kültür üzerinde geliştirilecek ekonominin, toplumsal kültür erozyonuna yol açabileceği yönündeki eleştiriler ise önemlidir. Kültür planlarının üstten belirlemci olması ve içeriğinin kültür planı ve danışmanlar tarafından bürokratik bir çerçevede belirlenerek yapılan çalışmalarda kentsel katılımın yeri ve projelerin kent sakinleri tarafından ne düzeyde benimsendiği de ayrıca sorgulanmaktadır (Mc Nult, 1986; Landry ve Bianchini, 1995; Ghilardi, 2001; Stevenson, 2004; Stevenson, 2005).

Stevenson (2005) kültürel planların, fiziksel ve ekonomik planlamaya göre toplumsal gelişim için daha kamusal bir çalışma olarak ön plana çıktığını belirtmekle birlikte, Amerika ve Avustralya'daki örneklerde, planların uygulamaya dönük araçların henüz yeterince geliştirilemediğini tespit etmiştir. "Kentsel mekânı kültürle planlama" arayışının amacı, kültürel kullanımlara uygun mekân ve ortamın yaratılması ve kent sakinlerinin gündelik yaşamları içinde ilgi ve yeteneklerini geliştirebilecekleri kültür ve sanat ortamını oluşturmak gibi kentin ortak yararına olsa da, planın üretim süreci ve biçimi sonuca ulaşmayı zorlaştırmaktadır. Planların stratejik bir belge niteliğinde olması ve bir yol haritası olarak sunulması, yapılan çalışmaların uygulamaya geçirilmesini zorlaştırdığı belirtilmektedir. Bu noktada yapılan kültür planlarının kentin fiziki planlarıyla ne derece entegre edilebildiği hususu önem kazanmaktadır. Sorunun başka bir kaynağı da plan talebinin yerelde oluşan bir problemde değil de ulusal ölçekte izlenen bir politikayla yerelden beklenmesi, dolayısıyla yerel aktörlerce yeterince sahip çıkılmamasıdır. İncelenen ülkelerde kent konseyinin, vakıf ve derneklerin bu çalışmalara sonradan entegre edildiği gözlenmektedir, ancak kentin yerel

dinamikleriyle başlamayan bir sürecin sürekli kılınması zorlaşmaktadır. Üstün belirlenimci bir yaklaşımın kentsel alanda kolektif çaba ve yerel inisiyatifin harekete geçirilmesinde ne kadar etkili olabileceği bir soru olarak durmaktadır.

Kanada, ABD, Avustralya'da kültürel plan çalışmalarının Avrupa ülkelerinin aksine üstün belirlenimci bir anlayışla sürdürülüyor olmasının bu ülkelerin tarihsel geçmişi ve toplumsal yapısıyla doğrudan ilişkilidir (Karaca ve Kiper, 2011). Etnik çeşitliliğin yüksek olduğu bir toplumsal yapıya sahip ve yüksek oranda göçmen nüfus barındıran bu ülkelerin arayışı çok-kültürlü bir yapının bütün ülke çapında teşvik edilmesi ve geliştirilmesi yönündedir. Dolayısıyla toplumsal entegrasyonun sağlanması, kültürel planların öncelikleri arasında yer almaktadır. Merkezi yönetimin girişimiyle başlayan bu yapılanma, eyalet yönetimi tarafından bölgenin ihtiyaçlarına uygun bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Üst ölçekte geliştirilen kültürel politika ve stratejilerin yerel düzeyde kent konseylerinin organizasyonu ile kentsel alandaki uygulama kanalları araştırılmaktadır. Ele alınan ülkelerde merkezi yönetimin ülke çapında toplumsal düzenin korunması ve gelişimi için kültür ve sanatı bir araç olarak kullandığı yönünde bir değerlendirme yanlış olmayacaktır. Yeni kıta ülkelerinin bu politikası bir anlamda neo-liberalizmin devletin kendini geri çekerek yerel yapıların ortaya çıkmasına olanak tanıdığı yönündeki görüşle gelişmektedir. Bu bir bakıma yerel, ulusal ve küresel güçler mücadelesinin kentsel mekânın çok boyutlu ilişkileri içinde sürdürdüğünü göstermektedir.

Her ne kadar Kuzey Amerika ve Avustralya'da kültürel planlamanın ekonomik ve fiziksel gelişmeyle birlikte sosyal amaçlı bir içeriğe sahip olduğu belirtilse de ve ilgili literatürde toplumsal kültürün geliştirilmesi, yaşam kalitesini arttırmak, sosyal hak ve adaletin sağlanması, kentsel demokrasinin geliştirilmesi, toplumsal entegrasyonun tesisi gibi hedefleri içerse de planların ekonomi temelli bir içeriği olduğu ve ardında sermayenin pazar alanını genişletmeye yönelik hedeflerini gerçekleştirdiği reddedilemez bir gerçektir (Landry ve Bianchini, 1995; Bianchini,1996; Greenhalgh 1998; Steveson, 2005; Kovacs, 2010). Yerel yönetimlerin kentlerine fon sağlama çabasıyla, pek çok kez hızla üretilen projelerin tamamlanmasından sonra kent sakinlerine ne derece katkı sağladığı ve projelerin geleceğe ne derece aktarılabilirliği de irdelenmesi gereken bir konudur. 21. yüzyıl kent mekânından beklenen talepler, daha esnek bir yaklaşım ile hareket etmeyi zorunlu kılmıştır. Kültürel planlamanın yaygınlık kazanmasının bir nedeni de esnek ve hızlı çözümler sunma iddiasında olmasıdır. Bu yönüyle de yatırımcılar için elverişli bir ortam sağlanmaktadır. Ancak yeterli araştırmalar yapılmadan geliştirilen bu hızlı çözümlerin, kentin bütününe ve mikro mekânlarına gereken duyarlılığın gösterilmemesine neden olmaktadır.

İncelenen ülkelere kültürel planlama yaklaşımının "yaratıcı kent" söylemiyle ve bir moda akım oluşturularak girdiği görülmektedir. Kentsel markalaşma söylemiyle paralellik gösteren "yaratıcı kent" kavramının ardında orta ve küçük ölçekli kentlerin küresel akışa girmemiş yerel potansiyellerin açığa çıkararak küresel ekonominin üretim ve tüketim dünyasını besleme

düşüncesi yer almaktadır. İncelenen örneklerde "yaratıcı kent" olgusunun kentin toplumsal konularıyla bütünleşik bir biçimde ele alınmış olması olumlu görülebilir. Bu durum kültürel değerlerin metalaştırılarak marka kent olma yarışı içine giren Avrupa kentleriyle kıyaslandığında, yeni kıtanın kentlerinde yapılan kültürel planlarda ekonomik, sosyal ve kültürel hedeflerin daha dengeli bir anlayışla belirlendiği söylenebilir.

Kültürel Planlama Kamu Yararı Arayışında Bir Yol Olabilir mi?

Avrupa'nın kültür eksenli gelişme modeli ve sonrasında Avustralya ve Kuzey Amerika kentlerindeki kültürel planlama deneyimleri ve bugün gelinen nokta değerlendirildiğinde, kültürel planlama yaklaşımının kentleri neo-liberal sistemle iki farklı ilişki biçiminden birine kanalize etmektedir: Birincisi, bugünün neo-liberal yapılanması içinde önemli bir yeri olan kültür endüstrisine entegre olmak ve bu yolda rekabet eden kentler arasına girmek, ikincisi ise neo-liberal yapılanmaya rağmen ve yeri geldiğinde ona karşı bir direnç oluşturarak kendine özgü kültürel zeminiyle varlığını korumak. İkinci seçenekte elbette yerel sınırları içinde var olmaya çalışan ve üst sistemlerle ilişkiyi reddeden kapalı bir model kastedilmemektedir. Burada belirtmek istenen kentlerin kendilerine özgü birikimlerinden hareketle, kentsel kolektif bilinçle kamusal bir gövde oluşturarak ve özerk yapılarını koruyarak var olacakları ve üst sistemlerle ilişkilerinde hegomonik güçlerin dayatmalarıyla değil kendi iradi seçmeleriyle 'ortak iyi'de karar kılmalarını sağlayacak bir yapıdır. Kültürel planlamanın kamu yararını hedefleyen boyutu böylece açığa çıkabilir. Belirtilen iki ilişki biçiminin arasında bir yol seçmek de üçüncü bir kanal olarak görülebilir elbette.

Burada kentlerin hangi duruşu seçmesi gerektiğinden çok, dünyadaki kültür eksenli gelişme sürecinde karşılaşılan bazı problemlere dikkat çekmek yararlı olacaktır. Konunun uzmanlarının dikkat çektikleri bir konu kültür üzerinde gerçekleştirilecek ekonominin toplumsal kültür erozyonuna yol açabileceğidir. Konuyla ilgili Urry'nin (1999) İngiltere'deki sürece ilişkin yaptığı tespitler önemlidir: İngiltere'de kültür eksenli gelişme modeli 1980'lerden itibaren kent ve kasabalar arasında hızla yayılırken, kültürün yeni bir endüstrileşme aracı haline geldiği, bu yolda "bir bölgeye ait tarih ve kültürün yeniden-sunulduğu", bu yeniden-sunma çabası içinde tarihi miras metalaştırılırken ve yeniden ambalajlanırken giderek tarihin de çarpıtıldığı, yeni tarihler kurgulandığını, sahte/kurgu mekânların oluşturulduğunu kaydedilmektedir. Sonuçta kent sakinlerinin kolektif belleği çarpıtılıp yıpratılırken, ziyaretçilere de gerçeğin ötesinde bir sunum yapıldığı belirtilmektedir. Kentlerin böylesi bir süreçte ekonomik varlıklarını sürdürme yolunda giderek sahte, kurgu mekânlara dönüştürüldüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. Urry'nin konuyla ilgili bir diğer önemli tespiti de özellikle Avrupa'da çok sayıda kent ve kasabanın turizm gelirlerinden, ulusal ve Avrupa Birliği fonlarından pay alma yolunda birbiriyle rekabete girmesinin Avrupa'da kültüre yönelik yatırımda enflasyona yol açtığı, buna rağmen

özellikle orta ve küçük ölçekli kentlerin bekledikleri kazanımları elde edemediği yönündedir (Urry, 1999: 211-222).

Fon almak ve yatırım çekmek kaygısıyla "kültürel" girişimle yatırım yapma eğilimi bugün dünyanın başka bölgelerinde de yaygınlık kazanmıştır. Bunların bir kısmı daha bütünlüklü bir plan ve politika çerçevesinde gerçekleştirilirken, bir kısım girişimler de kısa erimli ve plansız bir şekilde, hızla geliştirilen projelerle olmaktadır. Türkiye'de son on yıl içinde İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti, 2011 Trabzon Avrupa Gençlik Olimpiyatları ve 2011 Erzurum Kış Olimpiyatları organizasyonları ve İzmir 2015 ve 2020 EXPO adaylığı, bu yöndeki girişimlerle benzerlik taşımaktadır. Yatırımların kent hayatıyla bütünleşmesi ve kentlerin sosyal hayatına katkı yapabilmesi için kültürel ve sosyal altyapıların belli plan ve programlar doğrultusunda, sürdürülebilir bir şekilde kurgulanması gereklidir. Ayrıca kentlerimizde, kalıcı bir sosyo-mekânsal yapı oluşturmak, kültür ve sanat ortamını iyileştirmek, yerel kültürel örgütlenmeyi, kültürel etkinliklere katılımı ve kültürel sürekliliği sağlamak için kentsel kültür politikalarının yeniden tanımlanması gerekmektedir.

Bourdieu (2002), neo-liberal dayatmaların kültür ürünleri üzerindeki hegemonyası sonucu kültürün tehlikede olduğunu vurgulamış, özellikle hegemonik güce boyun eğmeyen bir kültürel üretimin tehlikede olduğuna dikkat çekmektedir. Bourdieu'e göre Kültür tehdit altındadır çünkü içinde gelişebileceği ekonomik ve toplumsal koşullar, kazanç zihniyeti tarafından derinden etkilenmiştir. Kültürün çevresel koşulları bozulduğu zaman, çok geçmeden ölür. Bourdieu bu noktada "içlerinde kültürün doğduğu göreceli biçimde özerk mikrokosmoslar"ın varlığının korunması gerekliliğine dikkat çeker, çünkü bu "özerk evrenler" uzun bir ortaya çıkma, gelişme sürecinin sonucudur (Bourdieu, 2002: 142-145). Bunların korunması için bilinçli ve bütünlüklü direnişlerin olması gerektiğini ve bu direnişte aydın sorumluluğunun önemli olduğunu belirtir. Bourdieu ayrıca neo-liberal yapı karşısında direnç sağlamada devlet ve kitle örgütlerinin varlığının her zaman önemli olacağını, ancak bu yapıların kendilerini yenilemeleri gerektiğinin de altını çizmektedir (Bourdieu, 2002: 81-90).

Bourdieu'un "özerk mikrokosmoslar"dan kastı elbette kültürün tüm somut ve soyut üretim ortamlarıdır. Onun uyarısı, kentlerin kendilerine özgü mekânsal oluşumlarını kapsar niteliktedir: Kültür kentsel yapılanmanın hareket noktası haline getirilirken, her şeyden önce kentin var olan kültürel değerlerinin ve bu kültürü oluşturan alt yapının yıpratılmamasına dikkat edilmelidir. Bu duyarlılıkla yapılacak kültürel planların üretim aşamasında - kentin kültürel değerlerinin korunması, geliştirilmesi yolunda - oluşturulacak katılımcı bir süreç kentin kolektif ruhunu geliştirmede daha en başından önemli bir rol oynayacaktır. İkinci aşamada ele alınması gereken konu ise bu kolektif ruhun ve ortak iyinin bulunması yönünde ortam sağlayacak kentsel mekânların geliştirilmesi ve yaşatılmasıdır. Kentin kültürel ortamının geliştirilmesindeki hareket noktası sakinlerin kendi kentleri ile barışık yaşamasını sağlamak olmalıdır. Elbette ekonomiden bağımsız bir yapılanma

düşünülemez. Ancak kente fon sağlamak, yatırım çekmek gibi motivasyonla harekete geçmenin rasyonel bir girişim olmadığı gözlemlenmiştir.

Kentsel alanda diğer konuların yanı sıra kolektif bilincin geliştirilmesini de hedefleyen bir kültür planlama çalışmasının nitelikleri şu şekilde sıralamak mümkün: (1) Böyle bir planın, kentin kendi dinamikleri içinde, kendi ihtiyaçlarının zorlaması ile ortaya çıkmış olması, (2) Kentin var olan kültürel değerlerin bir değişim değeriyle değil, kendi öz değerleri ve kullanım değerleri ile dikkate alınması, (3) Kentsel mekânın kültürel mirasına duyarlı olması, bu duyarlılık içinde kentsel mekânın her şeyden önce kentli için sağlıklı yaşam alanı olduğunun unutulmaması, (4) Kültürel planlama sürecinin katılımı gerçekleştirilerek kentsel siyaset alanının oluşturulmasına katkı sağlar nitelikte gerçekleştirilmesi, (5) Neo-liberal oluşumların kenti yıpratıcı yönüne direnç oluşturacak politikaların geliştirilmesi.

Katılımcı bir anlayışla geliştirilen ve stratejik bir yol haritası öneren kültürel planlama çalışmalarını etkin kılmada bir diğer önemli konu da kentin fiziki planlarıyla entegre edilmesidir. Ancak kültürel planlama çalışmalarının gerçekleştirilmediği durumda da bütüncül planlama yaklaşımı çerçevesinde kentin 'özerk mikrokosmosları'na, mekânsal birikimine ve kolektif belleğine duyarlı hareket edilmesi ve bu yönde analizlerin planlama sürecine dahil edilmesi, "kentin kültürle planlaması"nda etkin yollardan biri olarak görülmelidir.

Küresel ve yerel ilişkilerin karmaşık bağlantılar içinde gerçekleştiği ve yerelden yana mücadelenin zorlu koşullarının olduğu günümüzde, "kültürel planlama" çalışmalarının vurgusu yerel kültür ortamı üzerinedir. Kentlerin yeniden kabuk değiştirdiği bu dönemde kentsel kültür politikaları daha kapsamlı, şeffaf ve katılım odaklı olmalıdır. Bu politikalar toplumsal gelişme, sosyal bütünleşme, yaşam kalitesi, kentsel kimlik gibi birçok konuda etkili olmakla beraber, kamusal alan üzerinden üretilen kamu yararının yeniden tanımlanmasında önemli rol oynayacaktır.

Kaynaklar

- Altay, C. (2007) "Kentsel Sürdürülebilirlik Açısından Kültürel Planlama ve Mekânsal İcraatlar", *Mimarlık Dergisi*, Dosya 5 (Haziran), s. 26.
- Bianchini, F. (1996) "Cultural Planning: An Innovative Approach To Urban Development", içinde *Managing Urban Change*, (der.), J. Verwijnen ve P. Lehtovuori, Helsinki.
- Bianchini, F. (1999) "Cultural Planning for Urban Sustainability", içinde *City and Culture. Cultural Processes and Urban Sustainability*, s. 34-51, (der.), Louise Nyström, Swedish Urban Environment Council, Karlskrona.
- Bourdieu, P. (2002) *Karşı Ateşler*, YKY, İstanbul.
- Creative City Network of Canada (2007) "Cultural planning toolkit. A partnership between Creative City Network of Canada & 2010 Legacies Now", [<http://reativecity.ca/toolkits/downloads/Cultural-Planning-Toolkit.pdf>], (e.t. 16 Mayıs, 2011).
- Cultural Affair, City of Vancouver, (2008) "Evaluation of The City of Vancouver's Cultural Grant Programs", [<http://vancouver.ca/creativecity/>, 20.04.2011], (e.t. 16 Mayıs, 2011).

- Ersoy, M. (2007) "Kapsamlı Planlama Yaklaşımının Tarihsel Gelişimi ve Bugünü", içinde *Kentsel Planlama Kuramları*, s. 115-170, (der.), Melih Ersoy, İmge, Ankara.
- Evans, G. (2001) *Cultural Planning: An Urban Renaissance?*, Routledge, Londra.
- Florida, R. (2002) *The Rise of the Creative Class: And How It's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life*, Basic Books, New York.
- Frazer, N. (2004) "Kamusal Alanı Yeniden Düşünmek", içinde *Kamusal Alan*, s. 103-132, (çev. ve der.) Meral Özbek, Hil Yayın, İstanbul.
- Ghilardi, L. (2001) "Cultural Planning and Cultural Diversity", içinde *Differing Diversities: Transversal Study on the Theme of Cultural Policy and Cultural Diversity*, s. 116-127, (der.) T. Bennett, Cultural Policy and Action Department Council of Europe Publishing, [<http://www.labforculture.org/fr/ressources-pour-la-recherche/contenu/recherche-en-cible/diversit%C3%A9-culturelle/differing-diversities>], (e.t. 16 Mayıs, 2011).
- Gökçen DüNDAR, Ş. (2010) "Unvan Peşindeki Kentler: "Mega" Projeler ve "Mega Etkinlikler" Üzerinden Bir Bakış" *Mimarlık Dergisi*, Sayı 353, s.53-58.
- Habermas, J. (2004) "Kamusal Alan", içinde *Kamusal Alan*, s. 95-102, (çev. ve der.), Meral Özbek, Hil Yayın, İstanbul.
- Karaca, S. ve Kiper, N. (2011) "'Kültür Planı' ile Çok-kültürlü Kentsel Mekân Arayışı: 1990 Sonrası Avrupa, Amerika ve Avustralya Kentlerinden Örnekler," içinde *KBAM Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar 2. Sempozyumu - Planlamanın Dünü, Bugünü, Yarını: Planlamada Yeni Söylem Arayışları*, s. 435-447, (der.), Ayda Eraydın ve diğerleri, Matsa Basımevi, Ankara.
- Kingston City Council, (2010) *Kingston Culture Plan*, [<http://www.cityofkingston.ca/residents/culture/masterplan/pdf>], (e.t 01 Mayıs, 2011).
- Kovacs, J. F. (2010) *Cultural Plan Implementation And Outcomes In Ontario, Canada*. Cultural Trends, [<http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/09548963.2010.495273>], (e.t 12 Mart, 2012).
- Kovacs, J. F. (2011) *Cultural Planning In Ontario, Canada: Arts Policy Or More?*. International Journal of Cultural Policy, [<http://dx.doi.org/10.1080/10286632.2010.487152>], (e.t 12 Mart, 2012).
- Landry, C. (2000) *The Creative City: A Toolkit for Urban Innovators*, Earthscan, Londra.
- Landry, C. ve Bianchini, F. (1995) *The Creative City*, Londra.
- Lavanga, M. (2009) "Kültür ve Şehirler, Kentsel Dönüşüm ve Sürdürülebilir Kentsel Yapılandırma" *Kültür Politikaları ve Yönetimi (KPY)*, s. 61-74.
- Lithgow City Council,(2008) *Cultural Plan, City Of Lithgow; 2008-2013*, [<http://www.council.lithgow.com/plans/culturalPlan20082013.pdf>], (e.t 01 Mayıs, 2011).
- Mercer, C. (1991) "Brisbane's Cultural Development Strategy: The process, the politics and the product", içinde *The Cultural Planning Conference*, EIT, Mornington, Australia.
- Mercer, C. ve Worpole, K., (1995). "Urban Cultural Policy and Planning," içinde *Changing cities: reflections on Britain and Australia*, s.169-185, (der.), J. Walter; H. Hinsley ve P. Spearritt, Londra
- Mommaas, H. (2009) "Kent, Kültür ve Kimlik: Üçüncü Mekân Olarak Kent", *Kültür Politikaları ve Yönetimi (KPY)*, s. 17-25.
- Montgomery, J. (1990) *Cities And The Art Of Cultural Planning*. Planning Practice And Research, [<http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/02697459008722772>], (e.t 11 Mart, 2012)
- Nişanyan, S. (2009) *Sözlerin Soyağacı: Çağdaş Türkçenin Etimoloji Sözlüğü*, 4. Basım, Everest Yayınları, İstanbul.
- Öncü, Ayşe; Weyland, Petra (2005) "Küreselleşen Kentlerde Yaşam Alanları ve Kimlik Mücadeleleri", içinde *Mekan Kültür, İktidar; Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler*, s. 26-27, (der.), Ayşe Öncü, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Özdemir, D. (2005) "Kent Merkezinde Kültür Eksenli Bir Dönüşüm Projesi: Temple Bar, Dublin", *Arredamento Mimarlık*, sayı 2005/03, s. 98-105.
- Özdemir, D. (2003) "Yeniden Canlandırma Projelerinde Kültür, Turizm ve Emlak Piyasaları Üzerine Kurulu Stratejilerin Başarı(sızlık) Koşullarının İncelenmesi", *Kentsel Dönüşüm Sempozyumu, TMMOB Şehir Plancıları Odası, YTÜ Basım Yayın Merkezi, İstanbul*, s. 384-397.
- Özlem, D. (2002) *Kavramlar ve Tarihleri - I*, İnkılâp Yayınları, İstanbul.
- Özlem, D. (2008) *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*, 5. Baskı, Doğu Batı Yayınları, Ankara.

- Stevenson, D. (2004) '*Civic ,Gold' Rush: Cultural Planning And The Politics Of The Third Way*. International Journal Of Cultural Policy, 10 (1), s. 119-131 [http://www.tandfonline.com/loi/gcul20], (e.t 10 Mart, 2012).
- Stevenson, D. (2005) *Cultural Planning in Australia: Texts and Contexts*, The Journal of Arts Management, Law, and Society, 35:1, s. 36-48 [http://www.tandfonline.com/loi/vjam 20], (e.t 10 Mart, 2012).
- Şengül, T. (2007) "Planlama Paradigmalarının Dönüşümü Üzerine," içinde *Kentsel Planlama Kuramları*, s. 59-113, (der.), Melih Ersoy, İmge, Ankara.
- Taylor, C. (2010) "*Tanınma Politikası*", içinde *Çok Kültürcülük Tanınma Politikası*, s. 46-93. (der.), Amy Gutmann, YKY, İstanbul.
- Tucson Pima Arts Council, (2008) *Pima Cultural Plan: Needs Assessment & Strategies*, [http://tucsonpimaartscouncil.org/culturalplan/pdfs/Pima_Cultural_Plan.pdf], (e.t. 21 Nisan, 2011)
- Urry, J. (1999) *Mekânları Tüketmek*, (çev.), Rahmi G. Öğdül, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Vance, J. E. (1990) *The Continuing City: Urban Morphology in Western Civilization*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore & Londra.
- Vancouver City Council, (2008) *City Of Vancouver Cultural Facilities Priorities Plan Final Report* [http://vancouver.ca/commsvcs/culturalservices/CulturalFacilities pdf], (20 Nisan, 2011).
- Vancouver City Council, (2008) *Culture Plan for Vancouver 2008 -2018*, [http://vancouver.ca/creativecity/ culture_plan. htm, 20.04.2011], (e.t. 21. Nisan.2011).